

РАДОВАН ПИЛИПОВИЋ
Архив Српске православне цркве
Београд
beriozushka@gmail.com

Кратки научни рад (објављивање грађе)
УДК 908(497.13Војна Крајина)“1788/1791“
DOI 10.7251/GUARS2012235P
COBISS.RS-ID 130600705

ИЗ ПИСАМА КРАЈИШНИЧКИХ: ПИСМО СРПСКИХ ПРВАКА ЛАЗЕ ГВОЗДЕНОВИЋА, ПЕТРА КЕЦМАНА, ЗЕКАНА ПЕЋАНАЦА И ДАВИДА БОСНИЋА ОД 16. МАЈА 1788. ГОДИНЕ

Сажетак: У прилогу се доноси издање писма уначких кнезова упућеног команданти-ма Војне крајине, а везано за проширивање могућности Срба из уначког (дрварског) краја да ратују против Турака у рату 1788–1791. године. У документу се исказује симпатија за војне успјехе Хабзбуршке монархије и траже одређени услови да се против Турака настави герилско ратовање. Овај архивски извор је значајан за сагледавање друштвених прилика у рату захваће-ног пограничног подручја, Лике и Босанске Крајине, сјеверних ободних дијелова планинског земљишта историјске Тронеђе (Triplex Confinium-a).

Кључне ријечи: Крајина, Унац, уначки кнезови, уначке кнежије, Дрвар, Видово Село, Врточе, Шиповљани, Лазо Томашевић, Петар Кецман, Зекан Пећанац, Давид Боснић, оберлајт-нант Томо Кнежевић, генерал Валис, фелдмаршал Лихтенштајн.

Архивски документ, писмо српских кнезова, народних првака из долине Унца, а поименице Лазе Гвозденовића („од Унца, од села Видова”, данас: Видово Село), Петра Кецмана („од села Дрвара”, данас Дрвар Село), Зекана Пећанца („од села Врточа”) и Давида Боснића („од села Шиповљана”) од 16. маја 1788. године упућено је командантима у Војну границу, у Личку регименту.¹ Они се нуде да буду активни судионици у ратним сукобима против Турака, да са аустријском војском узму заједничког учешћа у бојевима против регуларних османских трупа и локалних мухамеданаца. Унчани заузврат траже обила-то војничко снабдијевање оружјем, муницијом и храном. Такође, наручиоци и потписници писма моле да им се за команданта постави „обрштлајтант” Томо Кнежевић, кога од раније познају и са којим би се боље снашли у комуникаци-ји, за разлику од других крајишких официра који су им постављени.

Писмо се уклапа у традицију и показује разрађену праксу тзв. „писама крајишничких”, једне епистоларне књижевности која је цвјетала на западу јужнословенског југа, гдје су се сударале двије царевине и једна република, а која је писана ћириличним писмом. Та брзописна ћирилица је културно кому-никацијско наслијеђе средњег вијека, а одражавала је прагматичне потребе

¹ Национална и свеучилишна књижница у Загребу, Збирка ријеткости, Р 4302.

хришћанских и муслиманских заповједника и политичких представника на граници.² Ова преписка се може пратити од средине XVI и све до краја XVIII, тј. почетка XIX вијека. Ово писмо уначких кнезова је само један конкретан примјер и илустрација одређеног проблема људи који живе у пограничном простору, на сјеверу гласовите тачке и окружја *Triplex Confinium*-а, тј. *Тромеђе* и у новије вријеме опјеване.

Писмо је настало за вријеме „Дубичког рата“ (1788–1791), који се завршио миром у Свиштову, по коме је Османска царевина предала Аустрији мање посједе на свом крајњем западу, наиме пограничне тврђаве Цетин и Дрежник на Кордуну и мања мјеста у Лици – Лапац и Срб.³

Чести сукоби, макар и појединачно изазивани и изоловани од даљњег ширења, били су свакодневица и у формалним мирнодопским периодима немирне границе. Епска поезија је памтила доба ратних похода, тако да се оваква епистографија прожима епским духом, а са друге стране, епска казивања и пјевања се могу документовати писаним изворима. Сјећање на један упад Личана на босанску страну, конкретно у Унац, сачувано је у пјесми „Чардак зиђе Шлавун ђенерале“, објављеној 1864. године, гдје се може прочитати:

„Једва Иле тога дочекао,
Па он узео своје сержане
И солдате младе Крајишнике,
па он оде Унцу богатому
И широком пољу Билајскому,
Па заплини овце од јањаца,
А и краве од телаца;
Заробише благо небројено
И здраво се натраг повратише”.⁴

Значај стоке (блага) као материјалне основе свакодневног, породичног и друштвеног живота уочава се и у писму уначких кнезова, чија је највећа бојазан садржана у ријечима „да ће нас душмани и погазити и наше благо заграбити”. Унчани, који су окупљени у четири „кнежије” – Видово, Дрвар, Врточе и

² Видјети: Lejla Nakaš, *Jezik i grafija krajišničkih pisama*, Sarajevo 2010; *Krajišnička pisma*, obradio i priredio Muhamed Nezirović, Sarajevo 2004; Snježana Burzov, *Friendly letters. The early 18th century correspondence between Venetian and Ottoman authorities in Dalmatia*, in: *Tolerance and intolerance on the Triplex Confinium (Approaching the „Other“ on the Borderlands. Eastern Adriatic and beyond 1500-1800)*, edited by Egidio Ivetic and Drago Roksandić, Padova 2007, 215–221.

³ Боро Бронза, „Проблеми око разграничења између Хабзбуршке монархије и Османског царства након мира у Свиштову 1791–1797”, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, бр. 9 (2017), 74, 79. Видјети још: Fikret Midžić, *Granice i teritorija Bosne i Hercegovine od Karlovačkog mira do kraja Prvog svjetskog rata na starim geografskim kartama (1699–1918)*, Bihać 2010, 38–39. Mithad Kozličić, Mateo Bratanić, Sanda Uglešić, „Hrvatsko-bosanskohercegovačko razgraničenje na Pounju od 17. do 20. stoljeća prema izvornoj kartografskoj građi”, *Geoadria* 16/1 (2011), 55–57.

⁴ Миодраг Матицки, *Српскохрватска граничарска епика*, Београд 1974, 47.

Шиповљани – нису задовољни сарадњом са мајором Ковачевићем и траже да на њиховом челу буде Томо Кнежевић „обрштлајтант”, јер кажу „да бисмо ш’њим ми слободни срцем и на душманину били”, а „зато просимо ми и вас пук наш”.

Писмо је писано на тадашњем народном језику, са траговима црквено-словенске ортографије, тј. уз употребу слова *ъ, ю, џ, я* и остале мање карактеристике (лексика), што указује на то да је писар свакако био из православног свештеничког сталежа. Занимљив примјер је коришћење ријечи, тј. древног глагола „уфати се” (*уѡаѡ се*) и именице „уфање” (*уѡаѡѡ*), која потиче од (црквено)словенског облика *оупъваннѡе*, што означава „наду”, „уздање”, „духовни ослонац”.⁵ Неки калуђер или сеоски (парохијски) свештеник је своје знање и скромну писменост, а свакако је био од ученијих међу тамошњим крајишким Србима, ставио у сврху војничких ствари и општег добра заједнице. Био је то писар који је у култу био изверзиран и на тај начин највише у додиру са писаном ријечи. Наликовао је једном свом сабрату који је забиљежен у извјештајима аустријских ухода прве деценије XIX вијека: „Ови поп Гавро ода по Граову, па вали Цернога Ђуру”.⁶

Одушевљење Карађорђем било је јако и код Срба Тронеђе, тим прије што су бегови Куленовићи повели војску у поход из „капетанија Островичке = Куленвакуфске и Петровачке”, а своју упорност против устаничке Србије платили су поразом на Мишару 1805. године. Уходе или „калаузи”, водичи других војски, а највише извиђачи за аустријску страну у рату 1788–1791. године, били су, на сјеверним странама Крајине Босанске, монаси из манастира Моштанице код Дубице, као и бањалучки свештеници Ђорђе Николајевић и Симо Милановић.⁷

Жеља за слободом од османске власти, односно вјерског, национално-етничког и друштвеног угњетавања просијава из писма уначких достојанственика, који аустријским крајишким командантима нескривено пишу: „...дочекасмо оно што смо одавна жељели да се находимо под краљем крштенијем”.

⁵ *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum emendatum auctum*, edidit Fr. Miklosich, Vindobonae 1862, 1061. Евстатије Михајловић је 1863. године критиковао превод Новог Завјета Вука Стефановића Карацића, па је, између осталог, записао како је Вук „направио... реч надъ место речи узданѣ, упованѡе, или као што Србљи то прекраћено изговараю уфанѣ”. (!) *Обрана езика србскогъ и изопачиваня и протаченя његовогъ и кирилице одъ вуковице*, писао Евстати Михајловић, у Великомъ-Бечкереку 1863, 54.

⁶ Радован Пилиповић, *Први српски устанак и Срби на Тронеђи Босне, Лике и Далмације, 1804–1809. године, у: Бој на Чегру у историји и традицији балканских народа (зборник радова)*, Београд 2011, 186.

⁷ Elma Korić, „Bosansko pograničje u vrijeme Dubičkog rata 1788–1791”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, br. 65 (2016), 220; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1788–1812*, Banja Luka 1992, 33, 35.

Писмо у цјелини гласи:

1788

25.

4451

Ми сви здолъ подпісани кнезови кон се находимо ѿ каднѣжкѣ леванскоѣ а ѿ капита нѣ остервѣчкон и петровачкон нови подложници цесарокралевски саде хвала великоѣ Г[оспо]да ѿ Б[ог]ѣ дочекасмо оно што смо одавна желели да се находимо под Краљем Кршениєм ми сви ѿписани кнезови и вас осталии народ ѿ нашим кнежѣам одма подложисмо се свесрдно свѣтлон кршнѣ цесаровѣи [sic] одма первѣ дана какоє војска цесарова на тѣрскѣ землю постѣпила и присегосмо се сви манором Ковачевѣѣм и генералом г[оспод]ином Валишем да ћемо преснтлоѣ [sic] Ц[ар]ѣ Јо сѣвѣ вѣрнѣ вѣтѣ и даћемо се с дѣшманнѣом наше вѣре хр[и]стѣанске вѣтѣ и тѣжѣ и нашѣ крѣв драго волно пролѣвати. начинисмо шерете нмаде нас пет стотѣна и болѣ а јоше нас море толѣко толѣко [sic] нзаќѣ када бѣде потреба нашеѣ цесарѣ и како сѣ нам наша г[оспо]да заповѣдала тѣва мо страже и вѣемо се с дѣш[ма]н[н]ѣа нашим гдѣ то моремо али ево не нмамо праха и олова и ѣтѣ нмамо порцѣе како ѿ осталиє цесаровѣе војника а и не ѣмамо праве ѿправе и оно што на дѣшманѣнѣ добѣємо нѣкако нам пропада а зато мо [sic] се оглашѣвалѣ манорѣ пак све зама и зал ѣдѣ а неколѣка пѣта и г[оспо]динѣ генералѣ пак још олаѣчка [sic] добѣлѣннѣсмо сад наша чѣлѣ ад и бл[а]го налазимо се на великѣ рѣзѣкѣ сваќѣ час гдѣледамо [sic] да ће нас дѣшманѣ и погаз нтѣ и наше бл[а]го заграбѣтѣ зато већ дрѣге помѣќѣ не знамо како вѣсмо моглѣ дѣшманѣнѣ се ѣтетѣ и краљу нашеѣ новоѣ кога смо ѣдва дочекали хаснѣ ѣчинѣтѣ и вѣерност нашѣ нзказатѣ зато ѣер смо ѿ овоѣе маѣорѣ све ѣфанѣе нзгѣбѣлѣ и нѣе хасне да нас на нста одпѣсѣте и одказѣ те [sic] сад ми ѿ тебе єднога ѣвамо [sic] се јоште молимо и просѣмо вашѣ вѣсѣчаншѣю власт и ѣвркомандѣ прѣнца Лѣхтещаннѣ фелтмашѣра све цесарокралевске армате да вѣсмо єднѣ мѣ мѣлош тѣ добѣлѣ ѣт ваше вѣсѣчѣше властѣ и господства да вѣи ваша прѣзѣвнѣшена мѣлост намѣ далѣ ко мандата кога мѣ од прѣе на Краѣнѣ познаємо па нега сад желѣмо са свнѣм срдѣцем и дѣшѣом и ѣ кога вѣсмо ми нанпрво свѣ цесаркѣ [sic] заповѣд и рѣгѣлѣ наѣчнѣн и мѣ дѣєца наша а то єст ѣвршлатнѣата фѣмѣ Кнежевиќѣа и још нам се чини да вѣсмо сашнѣм [sic] ми слѣководнѣ срдѣцем и на дѣшманнѣнѣ вѣнѣлѣ зато просѣмо ми и вес пѣжк наш.

Кнез Лазѣ Гвозденѣвѣќѣ + ѣт ѣнѣца, ѣт села Вѣдова

Кнез Петарѣ Кеѣман + ѣт села Дрѣвара

Кнез Зѣкан Пеќанаѣц + ѣт села Врѣѣча

Кнез Давѣд Боснѣќѣ + ѣт села Шѣшѣповѣлѣнѣи [sic]

Чѣтање по савременѣј транслѣтерацији:

Ми сви здол потписани кнезови који се находимо у кадилуку Лијевањскому, а у капитанији Островичкој и Петровачкој, нови подложници цесарско-краљевски: Саде хвала великому Господу Богу дочекасмо оно што смо одавна жељели да се находимо под краљем крштениєм. Ми сви уписани кнезови и вас народ у нашим кнежијам одма подложисмо се свесрдно свѣтлој круни цесаровој, одма перви дана како је војска цесарова на турску земљу поступила и присегосмо се сви мајором Ковачевѣѣм и генералом господином Валишем да

Ћемо пресвитлому Цару Јосифу вирни бити и да ћемо се с душманином наше вире христијанске бити и туђи нашу крв драговољно проливати. Начинисмо шерете, имаде нас пет стотина и бољије, а јоште нас море толико изаћи када буде потреба нашем цесару и, како су нам наша господа заповидала, чувамо страже и бијемо се с душманима нашим гди то моремо, али ево не имамо праха и олова нити нимамо порције како у осталије цесаровије војника, а не имамо праве управе и оно што на душманину добијемо никако нам пропада. А зато смо се оглашавали мајору пак све заман и залуду, а неколика пута и господину генералу, пак још отлучка добили нисмо. Сад наша чељад и благо налазимо се на велику ризику. Сваки час гледамо да ће нас душмани и погазити и наше благо заграбити. Зато већ друге помоћи не знамо како бисмо могли душманину се отети и краљу нашем новому кога смо једва дочекали хасну учинити и вјерност нашу исказати зато јер смо у овоме мајору све уфање изгубили и није хасне да нас на иста отписујете и отказујете. Сад ми у тебе једнога уфамо се, јоште молимо и просимо Вашу височајшују власт и обркоманду принца Лихтештајни фелтмашира све цесарокраљевске армате да бисмо једну ми милошту добили од Ваше височајше власти и господства, да би Ваша преузвишена милост нами дали команданта кога ми од прије на Крајини познајемо па њега сад желимо са свијем срцем и душом и од кога бисмо ми најпрво сву цесарску заповид и регулу научили и ми дјеца наша, а то јест обршлајтанта Тому Кнежевића и још нам се чини да бисмо са ш'њим ми слободни срцем и на душманину били, за то просимо ми и вес пук наш.

Кнез Лазо Гвозденовић + од Унца, од села Видова
Кнез Петар Кеџман + од села Дрвара
Кнез Зекан Пећанац + од села Врточа
Кнез Давид Боснић + од села Шиповљани.